

פרשת האזינו

"זכר ימות עולם" - הסידור בספר היסטוריה

שירת האזינו מהווה סקירה היסטורית-דתית של הקורות את עם ישראל בעבר ובעתיד.
בפתיחתה של השירה נאמר:

"הֲלֹא הַתְּגַמְלוּ זֹאת עִם נֶבֶל וְלֹא הֶכֶם הַלּוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָ הוּא עֲשֶׂךָ וַיִּבְכְּנֶנּוּ: זָכַר יָמוֹת עוֹלָם
בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּוָר וְדָוָר שָׁאֵל אֲבִיךָ וַיַּגְדֶּךָ וְקִנְיָךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ" (דברים ל"ב, ו-ז)

בפסוקים אלה קורא משה לכולנו להתבונן בתולדות עם ישראל ולהפיק מהעבר מסרים ולקחים דתיים. המילה "אָבִיךָ" מופיעה בשני פסוקים אלה, אך במשמעות שונה: בפסוק הראשון ה' הוא "אָבִיךָ", ובפסוק השני "אָבִיךָ" הוא בשר ודם. הפסוק תולה את האמונה באבינו שבשמים עם המסורת ההיסטורית מבית אבא. התבוננות היסטורית שנושאת עמה לקחים דתיים היא אפוא מדאורייתא ממש. נראה שגם הגמרא הבינה את הפסוק באופן זה. הגמרא שואלת כיצד ניתן לברך על הדלקת נר חנוכה "אשר קידשנו במוצותיו וציוונו", והרי לכאורה אין שום פסוק בתורה המחייב להדליק נר לזכר נס חנוכה, שהתרחש בתקופת החשמונאים, לאחר תקופת המקרא. הגמרא נותנת לכך שני הסברים: "והיכן צונו? רב אויאי אמור: מ'לא תסור' (דברים י"ז, יא); רב נחמיה אמור: 'שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך' (דברים ל"ב, ז) (שבת כג ע"א).

לפי רב נחמיה, התורה מחייבת בפסוק "שָׁאֵל אֲבִיךָ" להתייחס לאירועים היסטוריים, ולכן חז"ל יכולים לקבוע ברכה בשם ומלכות גם על נס שהתרחש לאחר תקופת המקרא.¹

התבוננות בפרשת "האזינו" מלמדת על ייעודו של עם ישראל, שהוא לקיים את מצוות התורה בארץ ישראל, ואם הוא עוזב חלילה את התורה - צפויים לו עונש וגלות מארצו. הדבר בא לידי ביטוי בכתיבת שירת האזינו בספר התורה בצורת "לבנה על גבי לבנה".² סוף פסוק מופיע בסוף השורה כשעם ישראל עובד את ה', אך בפסוקים טו-לט סוף פסוק מופיע באמצע השורה, כיוון שישראל עזבו את דרך ה'.

1. ראו השגות הרמב"ן לספר המצוות, שורש א, ששם נכתב שמהפסוק "שָׁאֵל אֲבִיךָ" ניתן לחייב כמצוות עשה לברך גם על "המצוות המזהדות", ולא רק כאיסור של "לא תסור". ראו גם בפירוש החתם סופר על שבת כג ע"ב: "ידב נחמיה אמור 'שאל אביך ויגדך', דס"ל לא שייך 'אשר קדשנו במוצותיו וצונו' על לאו ד'לא תסור', דלאו הוא שלילות ואזהרה ולא צווי ולא שייך 'וצונו', ע"ב מיייתי דבלא לאו ד'לא תסור' איכא נמי עשה ד'שאל אביך'".
2. ראו מגילה טז ע"ב.

דוגמא להתבוננות דתית בתולדות עם ישראל על פי פרשתנו קיימת בדברי הרמב"ם על קבלת גרים:

"ואומרים לו [לגר]: 'הוי יודע שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל, וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה - טובה היא צפונה להם, שאינן יכולין לקבל רוב טובה בעולם הזה כאומות, שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שבר העולם הבא, כענין שנאמר: 'וישמון ישרון ויבעטו' (דברים ל"ב, טו)." (הלכות איסורי ביאה פי"ד ה"ד)

כידוע, צרות וגזרות קשות ורבות ניחתו על עם ישראל בכל הדורות, ולכן הרמב"ם רואה צורך להבהיר לגר הבא להסתופף תחת כנפי השכינה שהדרך להבין את הצרות הרבות בתולדות עם ישראל היא באמצעות ראייה דתית עמוקה, שרואה את החיוב שבכך: "טובה היא צפונה להם, שאינן יכולין לקבל רוב טובה בעולם הזה כאומות, שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שבר העולם הבא".

בסידור משתקפות פרשות רבות מההיסטוריה של עם ישראל. רשימת התפילות והמנהגים בהן ניתן לראות השתקפות זו ארוכה מאוד.³ דוגמאות מפורסמות הן למשל ברכת המינים המהווה תגובה לתחילת הנצרות (ברכות כח ע"ב); דחיית תקיעת השופר בראש השנה לתפילת מוסף עקב גזרות הרומאים (ראש השנה לב ע"ב); תפילת "ונתנה תוקף" אותה חיבר לפי המסורת רבי אמנון ממגנצה בעקבות מעשה שהיה,⁴ ותפילת "עלינו לשבח", שנראה שנכנסה לסדר התפילה בכל יום בעקבות מסעי הצלב באירופה, אשר מתועדים גם בקינות רבות לתשעה באב - דור דור ותפילותיו.

דוגמא לפרשה נשכחת קיימת בקדושה של מוסף, בה השתמרה התוספת הבאה:

"מִמִּקְוֹמוֹ הוּא יִפֹּן בְּרַחֲמֵיךָ וַיִּחַן עִם הַמַּיִתְּדִים שְׁמוֹ עָרַב וּבִקֵּר בְּכָל יוֹם תְּמִיד, פְּעָמִים בְּאַהֲבָה שְׁמַע אֲוִמְרִים: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד' (דברים ו', ד). הוּא אֶלֶּהֵינוּ, הוּא אֲבִינוּ, הוּא מִלְכֵנוּ, הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ - וְהוּא יִשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמֵיךָ שְׁנִית לְעֵינֵי כָל חַי - לְהַיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי ה' אֶלֶּהֵיכֶם" (במדבר ט"ו, מא).

הוספת שני הפסוקים, מתחילת קריאת שמע ומסופה, יוצרת כאן כעין דו-שיח בין ישראל לה': עם ישראל מקדשים באהבה שם שמים ואומרים "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", ובעקבות כך ה' יענה להם ויושיע אותם בקרוב בלשון "לְהַיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי ה' אֶלֶּהֵיכֶם".⁵

3. ראו גם דברינו על פרשת אמר.
4. ראו אור זרוע, חלק ב' הלכות ראש השנה סימן רעו.
5. ראו גם: "זעלי תשוקתו - תשים אנו, אף על פי שאנו תשים - אנו מצפים ומקוים לישועתו של הקדוש ברוך הוא בכל יום ויום, ומיחדים שמו שתי פעמים ואומרים: 'שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד'" (שיר השירים רבה ז', יא).
"וישראל שהם גוי אחד בארץ מיחדים שמו הגדול בכל יום ואומרים: 'שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד', והוא משיב לעמו ואומר: 'אני ה' א-להיכם המציל אתכם מכל צרה'" (פרקי דרבי אליעזר פרק ד).

בעל שיבולי הלקט מביא את סיפור התקנה:

"מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל... לפי שבימות רב נחמן גזר יוזגרד מלך פרס שלא יקראו קריאת שמע לאלתר. מה עשו חכמים שבאותו הדור? תקנו להבליעו בין כל קדושות, בין בשחרית, בין במוסף, בין במנחה, בין בחול ובין בשבת, בין ביום טוב. ומאי הבליעה? רישא - שמע ישראל, סיפא - אני ה' א-להיכם. ולמה תיקנוה לאומרה בהבלעה? כדי שלא תשתכה שמע מפי התינוקות. ובקשו רחמים מן השמים, ובא תנין בהצי היום, ובלע יוזגרד המלך ובית משכבו, ובטלה הגזירה, והיו מתפללין על הסדר, ופירסו על שמע כתיקנה בפרהסיא, ובקשו לסלקה לאלתר שלא לאומרה. אמרו חכמים שבאותו הדור: לא נבטל אותה שלא לאומרה כלל, כדי שיתפרסם הנס לדורות." (שיבולי הלקט, ענין תפילה, סימן מה)

הוספות אלה מעניקות עומק מיוחד לסידור. בנייתו של סידור התפילה באמצעות קורות עם ישראל הופכת אותו לדבר שהוא חלק ממנו, כפי שדרשו חז"ל:

"ואמר רבא: בתהילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: 'בתורת ה' הפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה' (תהילים א', ב.)." (עבודה זרה יט ע"א)